

Risk Disclosure and Audit Report Clauses in the Tehran Stock Exchange¹

Manije Ramshe², Narges Sarlak³, Mohammad Javad Zare Bahnamiri⁴,
Reyhane Mirzaei Neko⁵

Received: 2023/04/24

Accepted: 2023/09/05

Research Paper

Abstract

Purpose: Agency and signaling theories are one of the most important management drivers for risk disclosure. Considering the impact of auditing on reducing agency conflict, the present study investigates the relationship between risk disclosures with audit report clauses.

Method: For this purpose, the data of 169 firms listed in the Tehran Stock Exchange have been used during the years 2013 to 2020. The models were fitted using logistic and Poisson regressions. To measure the level of risk disclosure, the number of relevant sentences and relevant paragraphs in the board activity reports, management interpretive reports, and the notes to the financial statements have been used.

Results: The findings show that with the increase in the level of risk disclosure, the probability of issuing a modified audit report decreases. According to this, there is a negative relationship between the increase in risk disclosure and the number of clauses in the audit report. Examining the level of risk disclosure and the type of clauses in the audit report shows that by increasing the level of disclosure based on the number of paragraphs, the probability of issuing an auditor's report containing the clauses of the lack of sufficient reserve for performance taxes, the lack of sufficient reserve for suspecting claims, audit confirmations, and the clause of lack of documents decreases.

Contribution: The findings show that the level of risk disclosure in financial reports is effective in the audit report.

Keywords: Risk Disclosure, Audit Report Clauses, Agency Theory, Signaling Theory, Legitimacy Theory.

JEL Classification: M42, D22, G30.

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2023.43532.1771

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Qom University, Qom, Iran. Corresponding Author. (m.ramshe@qom.ac.ir).

3. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Qom University, Qom, Iran. (Sarlak.narges@gmail.com).

4. Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Qom University, Qom, Iran. (Mj.zare@qom.ac.ir).

5. M.Sc. Department of Accounting, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Qom University, Qom, Iran. (re_neko@yahoo.com).

افشای ریسک و بندهای گزارش حسابرسی در بورس اوراق بهادار تهران^۱

منیژه رامشه^۲، نرگس سرلک^۳، محمدجواد زارع بهنمیری^۴، ریحانه میرزایی نکو^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۴

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف: نظریه‌های نمایندگی و علامت‌دهی از مهمترین محرک‌های مدیریت برای افشای ریسک است. با توجه به تاثیر حسابرسی بر کاهش تضاد نمایندگی، پژوهش حاضر به مطالعه رابطه افشای ریسک با بندهای گزارش حسابرسی می‌پردازد.

روش: داده‌های ۱۶۹ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹ با استفاده از رگرسیون لجستیک و رگرسیون پواسون مورد مطالعه قرار گرفت. برای محاسبه سطح افشای ریسک از دو سنجه لگاریتم طبیعی تعداد جملات و تعداد بندهای مربوط، از طریق روش تحلیل محتوای یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی، گزارش تفسیری مدیریت و گزارش فعالیت هیئت مدیره استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد با افزایش سطح افشای ریسک در گزارش‌های مالی، احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی کاهش می‌یابد. متناسب با این امر، بین افزایش سطح افشای ریسک و تعداد بندهای گزارش حسابرسی رابطه منفی و معنی‌دار وجود دارد. بررسی سطح افشای ریسک و نوع بندهای گزارش حسابرسی نشان می‌دهد با افزایش سطح افشا بر اساس سنجه تعداد بندها، احتمال صدور گزارش حسابرسی حاوی بندهای عدم کفایت ذخایر مالیاتی، عدم وصول مطالبات، تاییدیه‌های حسابرسی و بند فقدان اسناد و مدارک کاهش می‌یابد. استفاده از سنجه تعداد جملات در بررسی این رابطه نشان می‌دهد افزایش سطح افشا، منجر به کاهش احتمال صدور گزارش حسابرسی حاوی بند فقدان اسناد و مدارک خواهد شد.

دانش افزایی: اثرافشای ریسک بر گزارش حسابرسی پیش از این بررسی نشده است. یافته‌های پژوهش ضمن تاکید بر اهمیت گزارش افشای ریسک، ضرورت تصویب دستورالعمل گزارش‌گری افشای ریسک را جهت بهبود تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان روشن می‌سازد.

واژه‌های کلیدی: افشای ریسک، بندهای گزارش حسابرسی، نظریه نمایندگی، نظریه علامت‌دهی، نظریه مشروعبیت.

طبقه بندی موضوعی: M42, D22, G30.

DOI: 10.22051/JAASCI.2023.43532.1771

۱. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه قم، قم، ایران. نویسنده مسئول. (m.ramshe@qom.ac.ir).

۲. دانشجویار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه قم، قم، ایران. (Sarlak.narges@gmail.com).

۳. دانشجویار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه قم، قم، ایران. (Mj.zare@qom.ac.ir).

۴. دانشجویار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه قم، قم، ایران. (re_neko@yahoo.com).

مقدمه

بعد از وقوع رسوایی‌های مالی و بحران‌های اقتصادی طی دهه‌های گذشته، افشای ریسک یکی از دغدغه‌های نهادهای حسابداری و حرفه‌ای در سراسر دنیا بوده است. این نهادهای مالی ضمن اذعان به اهمیت افشای ریسک، به تدوین استانداردهای حسابداری و ارائه چارچوب برای مواجهه و سازماندهی افشای ریسک پرداختند. هیئت تدوین استانداردهای حسابداری آلمان (IASB) اولین استاندارد جامع گزارشگری افشای ریسک تحت عنوان گزارشگری ریسک را در سال ۲۰۰۱ منتشر کرد. افشای ریسک به دلایل متعدد یکی از مهمترین انواع افشا است. نخست اینکه ریسک‌های موجود و بالقوه و عدم اطمینان‌هایی که شرکت‌ها طی کسب و کار تجاری خود با آن مواجه هستند (تداوم فعالیت شرکت را تهدید می‌کند) را انتقال می‌دهد. به علاوه، افشای ریسک از طریق کاهش مشکلات نمایندگی و عدم تقارن اطلاعاتی، حاوی مفاهیم مهمی در خصوص سرمایه‌گذاری، تامین مالی و نقدشوندگی خواهد بود. افشای ریسک منجر به بهبود پاسخگویی مباشرت، حمایت از سرمایه‌گذاران و مدیریت بهتر ریسک خواهد شد (آبراهام و کاکس^۱، ۲۰۰۷: ۲۲۷؛ نیم و همکاران^۲، ۲۰۱۳: ۳۶۳). بازالان و میکینن^۳ (۲۰۲۱: ۲) بیان می‌کنند که اهمیت افشای اطلاعات غیرمالی در سال‌های اخیر افزایش یافته و افشای ریسک یکی از مهمترین انواع اطلاعات غیرمالی از نگاه سرمایه‌گذاران است. حبش و حسینی^۴ (۲۰۱۹: ۸۹) نشان دادند افشای ریسک یکی از مهمترین افشاهای ارتباط ارزشی است. علاوه بر ادبیات موجود در این حوزه، نهادهای مالی در سراسر دنیا ارتباط ارزشی افشای ریسک را توسعه دادند. انجمن بین‌المللی گزارش‌گری یکپارچه (۲۰۱۳) بیان می‌کند که گزارش یکپارچه باید شامل ریسک‌ها و فرصت‌هایی باشد که توانایی شرکت در ایجاد ارزش را تحت تاثیر قرار داده و نحوه برخورد شرکت با آنها را نشان دهد. مفهوم ریسک از پوشش تنها پیامدهای منفی رویدادها به پیامدهای مثبت و منفی توسعه یافته است، اگرچه مرور ادبیات نشان می‌دهد پژوهشگران هنگام مطالعه افشای ریسک، به جنبه‌های منفی ریسک بیش از جنبه‌های مثبت توجه دارند (ابراهیم و حسینی^۵، ۲۰۱۹: ۱۲۶).

---

1. Abraham and Cox

2. Ntim *et al.*

3. Bozzolan and Miihkinen

4. Habbash and Hussainey

5. Ibrahim and Hussainey

اخیرا بحث‌های بسیاری در خصوص ناکافی بودن افشای ریسک توسط شرکت‌ها و شفاف نبودن گزارش‌های مربوط در این حوزه مطرح شده است. تقاضای روبه رشدی برای افشای بیشتر برای کاهش ناقربندی دستیابی به اطلاعات شرکت و اطمینان از اینکه سهامداران به طور کامل قادر به ارزیابی عملکرد شرکت هستند، وجود دارد. سهامداران برای درک بهتر ریسک‌هایی که شرکت با آن مواجه است، نحوه مدیریت ریسک توسط مدیران و بهبود نحوه اندازه‌گیری موضوعات مرتبط با ریسک، علاقه‌مند به افشای ریسک هستند (الیوریا^۱ و همکاران، ۲۰۱۳: ۱۲-۱۲۵؛ الشندی^۲، ۲۰۱۴: ۱۷۷-۱۷۹). بدین ترتیب نظریه‌های نمایندگی و علامت‌دهی از مهمترین محرک‌های مدیریت برای افشای ریسک است. نظریه مشروعیت نیز از دیگر نظریه‌های توضیح دهنده سطح افشای ریسک در شرکت‌ها است. بر اساس این نظریه، شرکت‌هایی با سطح افشای ریسک بالاتر، مشروع و با پاسخگویی اجتماعی بالاتر در نظر گرفته می‌شوند. از سوی دیگر، بر اساس نظریه هزینه‌های مالکانه، به دلیل حساسیت اطلاعات ریسک، هزینه‌های مالکانه افشای ریسک نسبت به سایر انواع افشای اطلاعات، بالاتر است. به همین دلیل مدیران به منظور جلوگیری از سوءاستفاده رقبای، تمایل اندکی نسبت به افشای اطلاعات ریسک دارند (ابراهیم و همکاران^۳، ۲۰۲۲: ۲). از آنجا که گزارش‌های متنی افشای ریسک معمولا اختیاری هستند، انگیزه‌های مدیریت بر محتوای آنها تاثیرگذار است. همچنین، حسابرسی افشاهای متنی معمولا دشوارتر از حسابرسی صورت‌های مالی است، زیرا حتی اگر مبنای افشای ریسک نیز اجباری باشد، حسابرسی فاقد چارچوبی شفاف برای سطح مورد انتظار افشا است (بازالان و میکینن، ۲۰۲۱: ۲-۴). گزارشات حسابرسی درباره صورت‌ها و سایر اطلاعات مالی از مهمترین ابزارهای اطمینان از قابلیت اعتماد به اطلاعات منتشر شده توسط شرکت‌ها و افزایش کیفیت اطلاعات آنهاست. شواهد حاکی از تاثیر حسابرسی بر کاهش تضاد نمایندگی و احتمال بروز عدم تقارن اطلاعاتی است (جنسن و مک‌لینگ^۴، ۱۹۷۶: ۳۰۷-۳۰۹؛ گودمی و همکاران^۵، ۲۰۱۴: ۱۰۸-۱۱۰).

-
1. Oliveira
  2. Elshandidy
  3. Ibrahim *et al.*
  4. Jensen & Meckling
  5. Guedhami *et al.*

با توجه به اینکه پژوهش‌های محدودی در خصوص رابطه افشای ریسک با حوزه حسابرسی انجام شده است، پژوهش حاضر به این مهم می‌پردازد. برای این منظور رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرس و رابطه افشای ریسک با تعداد بندهای گزارش حسابرس در قالب مدل‌های جداگانه بررسی شده است. علاوه بر آن، در قالب چهار فرضیه جداگانه، رابطه سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بندهای عدم کفایت ذخایر مالیاتی، بند عدم وصول مطالبات، بند تاییدیه‌های حسابرسی و بند فقدان اسناد و مدارک کافی مطالعه شده است.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

لیسنلی و شرویز^۱ (۲۰۰۶: ۲۶۹-۲۷۰) افشای ریسک را به عنوان هرگونه فرصت، چشم‌انداز، مخاطره (خطر)، خسارت، تهدید یا در معرض قرار گرفتن که شرکت را تحت تاثیر قرار داده یا ممکن است تحت تاثیر قرار دهد و نیز نحوه مدیریت آنها، تعریف کرده‌اند. الشاندیدی و همکاران (۲۰۱۵: ۳۳۱) معتقدند ریسک عدم اطمینان مرتبط با سود یا زیان بالقوه است. البانان و البانان^۲ (۲۰۱۵: ۱۸۲-۱۸۳) افشای ریسک را افشای اطلاعات کمی و کیفی در مورد عدم اطمینان و ریسک‌هایی که شرکت با آن مواجه است، تعریف می‌کنند. نمونه‌ای از موارد افشا شامل ریسک‌های مالی نظیر ریسک‌های نرخ بهره، نرخ ارز و نقدشوندگی، ریسک‌های عملیاتی نظیر ریسک نارضایتی مشتری و خرابی محصولات یا خدمات، ریسک‌های یکپارچگی نظیر فعالیت‌های غیرقانونی و مدیریت سود و ریسک‌های استراتژی نظیر ریسک‌های مرتبط با صنعت و رقبا است (حبش و حسینی، ۲۰۱۹: ۹۰-۹۱). افشای ریسک در مقایسه با سایر انواع افشا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. شرکت‌ها از طریق افشای ریسک‌هایی که با آن مواجه هستند، خطرهایی که تداوم فعالیت شرکت را تهدید می‌کند، به استفاده‌کنندگان از اطلاعات انتقال می‌دهند. کمپل^۳ و همکاران (۲۰۱۴: ۳۹۷-۳۹۹) دریافتند سطوح بالاتر افشای ریسک رابطه منفی با عدم تقارن اطلاعاتی دارد. افشای ریسک با کاهش مشکلات نمایندگی و عدم تقارن اطلاعاتی، مفاهیم مهمی در خصوص سرمایه‌گذاری، تامین مالی و

1. Linsley and Shrives
2. Elbannan and Elbannan
3. Campbell

نقدشوندگی را منتقل خواهد کرد. افشای ریسک منجر به بهبود پاسخگویی مباشرت، حمایت از سرمایه‌گذاران و مدیریت بهتر ریسک خواهد شد (آبراهام و کاکس، ۲۰۰۷: ۲۲۸-۲۲۹؛ نیم و همکاران، ۲۰۱۳: ۳۶۳-۳۶۴). ارتباط ارزشی افشای ریسک توسط نهادهای مالی نظیر انجمن حسابداران خبره انگلستان و ویلز (ICAEW) در انگلستان، انجمن بین‌المللی گزارش‌گری یکپارچه (IIRC) و هیئت تدوین استانداردهای حسابداری آلمان (GASB) ایجاد و توسعه یافته است. انجمن حسابداران خبره انگلستان و ویلز گزارشاتی را منتشر کرده است که ضمن بحث در مورد منافع اقتصادی افشای ریسک، مدیران را تشویق به گزارش‌گری به ویژه گزارش‌گری ریسک کرده است (۱۹۹۷؛ ۱۹۹۹؛ ۲۰۰۲؛ ۲۰۱۱). انجمن بین‌المللی گزارش‌گری یکپارچه (۲۰۱۳) بیان می‌کند که محتوای گزارش یکپارچه باید شامل ۸ عنصر شامل ریسک‌ها و فرصت‌ها باشد، ریسک‌ها و فرصت‌هایی که توانایی شرکت در ایجاد ارزش و نحوه برخورد شرکت با آنها را نشان دهد. نخستین استاندارد جامع گزارش‌گری افشای ریسک تحت عنوان گزارش‌گری ریسک در سال ۲۰۰۱ توسط هیئت تدوین استانداردهای حسابداری آلمان منتشر شد. هیئت تدوین استانداردهای بین‌المللی نیز استاندارد گزارش‌گری مالی بین‌المللی شماره ۷ را در خصوص افشای ریسک ابزارهای مالی منتشر کرد.

در سال‌های اخیر بحث‌های بسیاری در خصوص ناکافی بودن افشای ریسک توسط شرکت‌ها و شفاف نبودن گزارش‌های شرکت‌ها در این حوزه مطرح شده است. گزارش‌گری و افشای ریسک در ایران نیز کمتر مورد توجه بوده است. استاندارد حسابداری شماره ۴ در خصوص ذخایر، بدهی‌ها و دارایی‌های احتمالی، استانداردهای شماره ۳۶ و ۳۷ در مورد ابزارهای مالی، تهاثر ابزارها و افشای کمی و کیفی ریسک‌های ناشی از ابزارهای مالی از جمله استانداردهای مرتبط می‌باشد. در بازار سرمایه نیز الزاماتی برای افشای ریسک مطرح شده است. شورای عالی بورس و اوراق بهادار و سازمان بورس و اوراق بهادار در دستورالعمل ثبت و عرضه عمومی اوراق بهادار (ماده ۶)، دستورالعمل انتشار اوراق اجاره (ماده ۲۰) و اوراق مرابحه (ماده ۱۷) گزارش تحلیل ریسک‌های مرتبط با موضوع فعالیت شرکت را مقرر کرده است. در نمونه گزارش فعالیت هیئت مدیره و گزارش تفسیری مدیریت که برای شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و فرابورس الزام شده، موضوع افشای ریسک، پیش‌بینی آثار

و نتایج احتمالی ریسک‌ها بر عملکرد شرکت و نحوه مدیریت کردن آنها توسط شرکت پیش‌بینی شده است. در دستورالعمل کنترل‌های داخلی در ماده ۵ نیز مدیریت ارشد شرکت‌ها ملزم به مدیریت ریسک شده‌اند (نمازی و ابراهیمی‌میمند، ۱۴۰۰: ۶). با وجود موارد مطرح شده، ناکافی بودن موارد افشا و شفاف نبودن رویه‌ها، محدودیت‌ها و نقاط تمرکز به گونه‌ای ساختارمند و عملیاتی روشن است. تقاضای فزاینده‌ای برای افشای بیشتر جهت کاهش ناقرینگی دستیابی به اطلاعات شرکت و اطمینان از اینکه سهامداران به‌طور کامل قادر به ارزیابی عملکرد شرکت هستند، وجود دارد. سهامداران برای درک بهتر ریسک‌هایی که شرکت با آن مواجه است، نحوه مدیریت ریسک توسط مدیران و بهبود نحوه اندازه‌گیری موضوعات مرتبط با ریسک، علاقه‌مند به دریافت گزارش‌های افشای ریسک هستند (الیوریا و همکاران، ۲۰۱۳: ۱۲۴-۱۲۶؛ الشندی، ۲۰۱۴: ۱۷۹). مطالعه پیشینه پژوهش نشان می‌دهد پژوهشگران از نظریه نمایندگی، نظریه علامت‌دهی، نظریه مشروعیت، نظریه هزینه‌های اختصاصی، نظریه ذی‌نفعان، نظریه نهادی، نظریه بازار کارا، نظریه سیاسی و نظریه سنگربندی مدیریت برای توضیح افشای ریسک استفاده کرده‌اند. این مطلب نشان می‌دهد یک چارچوب چندنظریه‌ای مبتنی بر تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی و نهادی در محیط‌های مختلف برای کیفیت افشای ریسک شرکتی وجود دارد (ابراهیم و همکاران، ۲۰۲۲: ۱-۲؛ بیتی و همکاران، ۲۰۲۲: ۳-۴). نظریه‌های نمایندگی و علامت‌دهی از مهمترین محرک‌های مدیریت برای افشای ریسک است (لینسمیر و همکاران، ۲۰۰۲: ۳۴۴). مطابق نظریه نمایندگی مدیران با هدف کاهش هزینه‌های نمایندگی و اثبات عملکرد در جهت منافع سهامداران و اعتباردهندگان، اطلاعات مربوط را ارائه می‌کنند. ارائه اطلاعات قابل اتکا در مورد ریسک توسط مدیریت، مشکل عدم تقارن اطلاعاتی را کاهش می‌دهد (الشندی، ۲۰۱۴: ۱۷۸-۱۸۰؛ حیدری و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۹۴-۳۹۵). فراگیری نظریه نمایندگی در مطالعات افشای ریسک منعکس‌کننده این واقعیت است که رابطه بین گزارشگری مالی، عدم تقارن اطلاعاتی و هزینه‌های نمایندگی شفاف‌تر و قویتر از توضیح سایر نظریه‌ها است. نظریه علامت‌دهی، انگیزه‌های مدیران برای افشای اطلاعات بیشتر در گزارش‌های حسابداری را توضیح می‌دهد. بر اساس این نظریه،

---

1. Mbithi *et al.*

2. Linsmeier *et al.*

مدیران به منظور انتقال علامت‌های مخصوص به استفاده کنندگان فعلی و بالقوه، اطلاعات کافی در گزارش‌های مالی افشا می‌کنند. از آنجا که مدیرانی که علائم غیرواقعی به بازار مخابره می‌کنند، تنبیه می‌شوند، سرمایه‌گذاران این نوع ارتباط را معتبر می‌دانند (الشندی، ۲۰۱۴: ۱۷۸-۱۸۰). در شرکت‌هایی با عملکرد مطلوب، مدیران از افشای اختیاری ریسک برای علامت‌دهی در خصوص رویه‌های مدیریت ریسک و جذب سرمایه‌گذاران بیشتر استفاده می‌کنند. بدین ترتیب افشای ریسک، اطلاعات مفیدی به استفاده‌کنندگان منتقل و درک آنها از میزان و نوع ریسک‌هایی که شرکت با آن مواجه است، بهبود بخشیده و تصویر واضحی از عملکرد شرکت‌ها ترسیم می‌کند (لینسمیر و همکاران، ۲۰۰۲: ۳۴۴-۳۴۶). نظریه مشروعیت از دیگر نظریه‌های توضیح دهنده سطح افشای ریسک در شرکت‌ها است. بر اساس این نظریه، مدیران باید انگیزه کافی برای افشای اطلاعات اضافه داشته باشند. در نظر گرفتن شرکت‌هایی با سطح افشای ریسک بالاتر، به عنوان شرکت‌هایی با درجه مشروعیت و پاسخگویی اجتماعی بالاتر، از محرک‌های افشای ریسک بر اساس این نظریه است. بر اساس نظریه هزینه‌های مالکانه، شرکت به دلیل افشای اطلاعات و بکارگیری بالقوه آن توسط رقبا ممکن است متحمل هزینه شود. به دلیل حساسیت اطلاعات ریسک، هزینه‌های مالکانه افشای ریسک نسبت به سایر انواع افشای اطلاعات، بالاتر است. به همین دلیل مدیران به منظور جلوگیری از سوءاستفاده رقبا، تمایل اندکی نسبت به افشای اطلاعات ریسک دارند (ابراهیم و همکاران، ۲۰۲۲: ۲-۱).

ماهیت افشای اطلاعات غیرمالی نظیر گزارش‌های افشای ریسک، مستلزم بکارگیری روش‌های حسابرسی متفاوت از روش‌های حسابرسی صورتهای مالی است. تمرکز روش‌های حسابرسی اطلاعات غیرمالی بر روابط علت و معلولی بوده و باید اطلاعات کافی جهت تایید گزارش‌های کیفی مرتبط با اطلاعات غیرمالی فراهم گردد. حتی اگر مبنای افشای ریسک نیز اجباری باشد، حسابرسی فاقد چارچوبی شفاف برای سطح مورد انتظار افشا است. گزارش‌های افشای ریسک معمولاً اختیاری هستند، بنابراین انگیزه‌های مدیریت بر محتوای آنها تاثیرگذار بوده و ضرورت مصاحبه با مدیریت در حین حسابرسی این گزارشات الزامی است (بازالان و میکینن، ۲۰۲۱: ۵-۶). وظیفه حرفه‌ای حسابرسان مستقل اعتبار بخشی به گزارش مالی است و نقش نظارتی مهمی برای حل مشکلات نمایندگی ایفا

می‌کنند (گودمی و همکاران، ۲۰۱۴: ۱۰۸-۱۱۰). بر اساس استاندارد حسابداری شماره ۷۰۰ با عنوان اظهارنظر و گزارشگری نسبت به صورت‌های مالی، بخش‌های اصلی گزارش‌های حسابداری شامل بندهای مقدماتی (بند مقدمه، بند مسئولیت هیئت مدیره و بند مسئولیت حسابرس)، بندهای شرط، بند اظهارنظر و بندهای بعد از اظهارنظر (تأکید بر مطلب خاص و سایر موارد توضیحی و قانونی) است. در اکثر گزارش‌های تعدیل شده حسابداری، عمده‌ترین بندهای شرط شامل اشکال در محاسبه بهای تمام شده، مسائل مالیاتی، دریافت نکردن پاسخ تاییدیه‌های حسابداری، تسعیر ارز، مسائل و ملاحظات خاص در صورت‌های مالی تلفیقی، ذخیره کاهش ارزش سرمایه‌گذاری‌ها و موجودی کالا، مطالبات راكد و... است. در هر بند شرط، معمولاً حسابرس با ارائه توضیحاتی انحراف از استانداردهای حسابداری و یا فقدان شواهد کافی در مورد ادعاهای مدیریت را به اطلاع استفاده‌کننده رسانده و او را از خطرات احتمالی آگاه می‌کند (فروزنده و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۰۲). پیشینه پژوهش در خصوص رابطه بین افشای ریسک در سطح شرکت و گزارش حسابداری محدود بوده و پیش از این اثر سطح افشای ریسک بر نوع گزارش حسابرس و بندهای آن مطالعه نشده است.

فوکوکاوا و کیم^۱ (۲۰۱۷: ۲) رابطه ویژگی‌های شرکای حسابداری با افشای ریسک را بررسی کرده و نشان دادند هرچه دوره تصدی حسابرس کوتاهتر باشد، صاحبکار مربوط افشای ریسک بیشتری را با جزئیات خواهد داشت. به علاوه در شرکت‌هایی که شرکای موسسه حسابداری آنها با صاحبکاران بیشتری در ارتباط هستند، افشای اطلاعات ریسک بیشتر و با جزئیات دقیق‌تر خواهد بود. یانگ و همکاران (۲۰۱۸: ۵۸۳) به مطالعه رابطه افشای ریسک و حق‌الزحمه حسابرس پرداختند. آنها در چارچوب مدیریت ریسک شرکت، چهار نوع ریسک مالی، استراتژیک، عملیاتی و مخاطرات را با روش متن‌کاوی استخراج کرده و رابطه هر یک را با حق‌الزحمه حسابداری مطالعه کردند. یافته‌ها نشان داد حق‌الزحمه حسابرس رابطه‌ای مثبت و معنی‌دار با افشای ریسک‌های مالی، استراتژیک و عملیاتی دارد که نشان‌دهنده محتوای اطلاعاتی افشای ریسک است. آم‌رین^۲ (۲۰۱۹: ۲۵) به مطالعه ویژگی‌های شرکت و راهبری شرکتی بر سطح افشای ریسک پرداختند. یافته‌ها نشان داد اندازه کمیته

---

1. Fukukawa and Kim

2. Amrin

حسابرسی، وجود کمیته ریسک و کیفیت حسابرسی مستقل از عوامل موثر بر سطح افشای ریسک است. بازالان و میکینن (۲۰۲۱: ۱-۲) به مطالعه نقش ویژگی‌های موسسه حسابرسی و شرکای موسسه بر کیفیت افشای ریسک پرداختند. یافته‌ها نشان داد اندازه موسسه حسابرسی بر کیفیت افشای ریسک موثر نیست، اما ویژگی‌های شرکای موسسه حسابرسی نظیر تخصص صنعت، جنسیت و استقلال شرکا بر کیفیت افشای ریسک موثر است. ابراهیم و همکاران (۲۰۲۲: ۱) به مطالعه پژوهش‌های انجام شده در حوزه افشای ریسک در طول سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۹ و جهت‌دهی مطالعات آتی در این حوزه پرداختند. یافته‌ها نشان داد اثر عواملی نظیر حسابرسی، عوامل اقتصادی، راهبری شرکتی و سیستم‌های قانونی بر افشای ریسک به صورت محدودی مورد بررسی قرار گرفته است. اکثر پژوهش‌ها اثر عواملی نظیر اندازه شرکت، فرصت‌های رشد، اهرم و هزینه سرمایه بر افشای ریسک را مورد مطالعه قرار داده‌اند. از سوی دیگر، پژوهش‌های بسیاری به مطالعه عوامل موثر بر گزارش حسابرسی پرداخته‌اند. برای مثال، برگلند و همکاران^۱ (۲۰۱۶: ۱) نشان دادند با کنترل کردن متغیر سلامت مالی می‌توان ارتباط مثبتی بین اندازه موسسه حسابرسی و احتمال صدور گزارش حاوی بند ابهام درباره تداوم فعالیت ایجاد نمود. جیانگ و همکاران^۲ (۲۰۱۹: ۲۰۶) دریافتند که کیفیت حسابرسی شرکت‌ها پس از تغییر به حساب‌برسان بزرگ بهبود می‌یابند.

در ایران نیز اکثر پژوهش‌های انجام شده به مطالعه عوامل موثر بر افشای ریسک پرداخته‌اند. خوش‌خلق و کیلی‌فرد (۱۴۰۰: ۳۰۱) دریافتند رفتارهای خوشبینانه مدیران، رفتار نمایندگی مدیر، مدیریت سود و هزینه سیاسی ناشی از رفتار مدیریت با کاهش شفافیت محیط گزارشگری سبب کاهش افشای ریسک در گزارشگری می‌شود. این در حالی است که رفتار کوتاه‌بینانه مدیران اثر معناداری بر سطح افشای ریسک ندارد. نتایج پژوهش خوش‌خلق و طالب‌نیا (۱۴۰۰: ۴۵۵) نشان می‌دهد مفاهیم گزارشگری مالی شامل شاخص کیفیت گزارشگری مالی، راهبری شرکتی و کیفیت حسابرسی با افزایش سطح نظارت، شفافیت و افشای مناسب اثری مثبت و معنی‌دار بر افشای ریسک در گزارشگری مالی سالانه دارند. از سوی دیگر، شاخص افشای مسئولیت اجتماعی شرکت اثری معنی‌دار بر افشای ریسک ندارد. پژوهش‌گرانی نظیر

---

1. Berglund

2. Jiang et al.

محمدی و ابراهیمی (۱۳۹۹: ۱۸۱) و رحمانی و همکاران (۱۴۰۰: ۲۸) به مطالعه اثر افشای ریسک بر سایر متغیرهای بازار پرداختند. محمدی و ابراهیمی (۱۳۹۹) نشان دادند افشای ریسک با کارایی سرمایه‌گذاری شرکت‌ها رابطه مثبت دارد، به این معنی که با افزایش افشای ریسک، کارایی سرمایه‌گذاری شرکت‌ها افزایش می‌یابد. یافته‌های پژوهش رحمانی و همکاران (۱۴۰۰: ۲۸) مویده وجود پیامد اقتصادی افشای ریسک در صنعت بانکداری است. افشای ریسک با هزینه سرمایه و عدم تقارن اطلاعاتی رابطه مثبت و معنی‌دار و با نقدشوندگی سهام فاقد رابطه معنی‌دار است. از سوی دیگر پژوهش‌هایی نیز به مطالعه عوامل موثر بر گزارش حسابرسی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش محمدرضایی و مهربانپور (۱۳۹۵: ۶۵) نشان می‌دهد تعداد بندهای گزارش حسابرسی برای حساب‌برسان معتمد طبقه اول نسبت به حساب‌برسان سایر طبقات بیشتر است. نتایج پژوهش حاتمیان (۱۳۹۸: ۴۱) بیانگر این است که دوره تصدی حساب‌برس بر تعداد بندهای گزارش حسابرسی تأثیر معکوس و معنادار و استقلال حساب‌برس بر تعداد بندهای گزارش حسابرسی تأثیر مستقیم و معنادار دارد. فروزنده و همکاران (۱۴۰۰: ۲۹۸) به مطالعه اثر شدت تجدید ارائه صورت‌های مالی بر نوع گزارش حساب‌برسان، بندهای شرط قبل از اظهار نظر، بندهای تاکید بر مطلب خاص و سایر بندهای توضیحی پرداختند. نتایج حاکی از آن است کیفیت پایین صورت‌های مالی بر اساس معیار شدت تجدید ارائه بر نوع گزارش حسابرسی، افزایش تعداد بندهای شرط، بندهای تاکید بر مطلب خاص و سایر بندهای توضیحی اثری ندارد. با توجه به ادبیات پژوهش و مرور پیشینه، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر تدوین می‌شوند:

۱. سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش غیرمقبول حساب‌برس رابطه منفی دارد.
۲. سطح افشای ریسک با تعداد بندهای گزارش حساب‌برس رابطه منفی دارد.
۳. سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حساب‌برس حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی رابطه دارد.
۴. سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حساب‌برس حاوی بند وصول مطالبات رابطه دارد.
۵. سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حساب‌برس حاوی بند تاییدیه‌های حسابرسی رابطه دارد.
۶. سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حساب‌برس حاوی بند فقدان اسناد و مدارک کافی رابطه دارد.

روش شناسی پژوهش

جامعه پژوهش از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۹ با اعمال معیارهای زیر انتخاب شد:

- ۱- در گروه شرکت‌های سرمایه‌گذاری، واسطه‌گری‌های مالی، لیزینگ، بانک و بیمه نباشند.
- ۲- جهت قابلیت مقایسه شرکت‌ها، سال مالی آن‌ها منتهی به پایان اسفند ماه باشد.
- ۳- اطلاعات مورد نیاز برای محاسبه متغیرهای پژوهش در مورد آن شرکت‌ها در طی دوره پژوهش در دسترس باشند.

بدین ترتیب با اعمال معیارهای فوق، ۱۶۹ شرکت در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفت. در پژوهش حاضر به منظور بررسی رابطه افشای ریسک و گزارش حسابرسی، سه مدل برآورد می‌شود. مدل اول به بررسی رابطه سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی می‌پردازد. مدل دوم رابطه سطح افشای ریسک با تعداد بندهای گزارش حسابرسی را بررسی می‌کند. مدل سوم رابطه سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرسی حاوی بندهای عدم کفایت ذخایر مالیاتی، عدم وصول مطالبات، تاییدیه‌های حسابرسی و بند فقدان اسناد و مدارک را بصورت جداگانه مورد مطالعه قرار می‌دهد. مدل‌های اول و سوم پژوهش با استفاده از رگرسیون لجستیک و کنترل اثرات سال و صنعت برازش شده‌اند. از خطاهای استاندارد نیرومند برای حل مشکلات ناهمسانی واریانس استفاده شده است. از آزمون‌های هاسمر-لمشو و معیار درصد صحت پیش‌بینی برای بررسی نیکویی برازش مدل‌ها استفاده شده است. برای برازش مدل دوم پژوهش با توجه به شمارشی بودن متغیر وابسته از رگرسیون پواسون استفاده شده است. برای آزمون فرضیه اول پژوهش از مدل شماره ۱ استفاده شده است. این مدل به بررسی رابطه سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی می‌پردازد.

$$\begin{aligned} \text{Audopn}_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \text{Riskdisc}_{it} + \beta_2 \text{BIG4}_{it} + \beta_3 \text{Audchg}_{it} \\ & + \beta_4 \text{Size}_{it} + \beta_5 \text{Lev}_{it} + \beta_6 \text{LogAge}_{it} \\ & + \beta_7 \text{Conown}_{it} + \beta_8 \text{TAcc} + \beta_9 \text{Loss}_{it} \\ & + \beta_{10} \text{InvRec}_{it} + \beta_{11} \text{Liq}_{it} \\ & + \sum \beta_j \text{IndustryDum} + \sum \beta_k \text{YearDum} + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

در این مدل، متغیر وابسته (Audopn) متغیری مجازی است، اگر نوع گزارش حسابرس غیر مقبول باشد برابر با یک و در غیر اینصورت برابر با صفر خواهد بود. سطح افشای ریسک (Riskdisc) متغیر مستقل است و برابر با لگاریتم طبیعی سطح افشای ریسک شرکت‌ها است. در پژوهش حاضر از تحلیل محتوای تعداد جملات و تعداد بندهای مربوط به ریسک در گزارش فعالیت‌های هیئت مدیره، گزارش تفسیری و یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی برای سنجش و اندازه‌گیری متغیر سطح افشای ریسک استفاده شده است. این روش قبلاً نیز توسط پژوهشگرانی مانند لیندسی و شراویز (۲۰۰۶)، آمران^۱ و همکاران (۲۰۰۸)، دوبلر^۲ و همکاران (۲۰۱۱)، حسینی و همکاران (۲۰۱۱)، ابراهیم و حسینی (۲۰۱۹) و نمازی و همکاران (۱۳۹۵) مورد استفاده قرار گرفته است.

به پیروی از محمدرضایی و همکاران (۱۳۹۹) و بازالان و میکین (۲۰۲۱) متغیرهای کنترلی عبارتند از: اندازه شرکت (size)، از طریق لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌های شرکت، اهرم مالی (Lev) از تقسیم بدهی‌ها به دارایی‌ها، سن شرکت (LogAge) از لگاریتم طبیعی سن شرکت، تمرکز مالکیت (Conown)، از درصد سهام متعلق به بزرگ‌ترین سهامدار شرکت، کل اقلام تعهدی (TAcc)، از تقسیم تفاوت سود عملیاتی و جریان نقد عملیاتی بر کل دارایی‌ها، متغیر (InvRec) از تقسیم مجموع حساب‌های دریافتی و موجودی کالا بر جمع دارایی‌ها، نسبت جاری (Liq) از تقسیم دارایی‌های جاری بر بدهی‌های جاری اندازه‌گیری شده‌اند. زیان‌ده بودن صاحبکار (Loss)، متغیری مجازی است، اگر صاحبکار زیان گزارش کرده باشد برابر با یک، در غیر اینصورت صفر خواهد بود. اندازه موسسه حسابرسی (BIG4) متغیری مجازی است، اگر موسسه حسابرسی بر اساس رتبه‌بندی سازمان بورس، جزء موسسات حسابرسی رتبه اول یا سازمان حسابرسی باشد، برابر با یک، در غیر اینصورت صفر خواهد بود. تغییر حسابرس (Audchg)، متغیری مجازی است، اگر موسسه حسابرسی کننده شرکت، تغییر کرده باشد برابر با یک، در غیر اینصورت صفر خواهد بود. متغیرهای کنترلی در هر سه مدل یکسان هستند.

برای آزمون فرضیه دوم پژوهش از مدل شماره ۲ استفاده می‌شود. این مدل به بررسی رابطه افشای ریسک شرکت‌ها (متغیر مستقل) با تعداد بندهای گزارش حسابرسی می‌پردازد. در این مدل تعداد بندهای گزارش حسابرسی (Remark) برابر با تعداد بندهای مبانی اظهارنظر حسابرس است.

1. Amran
2. Dobler

$$\begin{aligned} \text{Remark}_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \text{Riskdisc}_{it} + \beta_2 \text{BIG4}_{it} + \beta_3 \text{Audchg}_{it} \quad (2) \\ & + \beta_4 \text{Size}_{it} + \beta_5 \text{Lev}_{it} + \beta_6 \text{LogAge}_{it} \\ & + \beta_7 \text{Conown}_{it} + \beta_8 \text{TAcc} + \beta_9 \text{Loss}_{it} \\ & + \beta_{10} \text{InvRec}_{it} + \beta_{11} \text{Liq}_{it} \\ & + \sum \beta_j \text{IndustryDum} + \sum \beta_k \text{YearDum} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

برای آزمون فرضیه‌های سوم تا ششم پژوهش از مدل شماره ۳ استفاده می‌شود.

$$\begin{aligned} \text{TypeRemark}_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \text{Riskdisc}_{it} + \beta_2 \text{Audpvt}_{it} \quad (3) \\ & + \beta_3 \text{Audchg}_{it} + \beta_4 \text{Size}_{it} + \beta_5 \text{Lev}_{it} \\ & + \beta_6 \text{LogAge}_{it} + \beta_7 \text{Conown}_{it} + \beta_8 \text{TAcc} \\ & + \beta_9 \text{Loss}_{it} + \beta_{10} \text{InvRec}_{it} + \beta_{11} \text{Liq}_{it} \\ & + \sum \beta_j \text{IndustryDum} + \sum \beta_k \text{YearDum} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

این مدل به بررسی رابطه سطح افشای ریسک (متغیر مستقل) با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بندهای عدم کفایت ذخایر مالیاتی، عدم وصول مطالبات، تاییدیه‌های حسابرسی و بند فقدان اسناد و مدارک بصورت جداگانه می‌پردازد. بدین ترتیب در این مدل ماهیت بند (RemarkType)، شامل بندهای عدم کفایت ذخایر مالیاتی (TaxReserv)، بند عدم وصول مطالبات (Non receipt of receivables)، بند تاییدیه‌های حسابرسی (ConfirmLet) و بند فقدان اسناد و مدارک (documentation) است. این متغیر مجازی است، اگر گزارش حسابرس شامل بند مربوط باشد، برابر با یک در غیر اینصورت برابر با صفر خواهد بود.

یافته‌های پژوهش

در جدول (۱) آمار توصیفی متغیرهای پژوهش گزارش شده است. متغیر اندازه شرکت، که از طریق لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌های شرکت‌ها محاسبه شده، میانگین ۱۴/۸۶۱ و انحراف معیار ۱/۶۴۶ را نشان می‌دهد. شاخص مربوط به متغیر نسبت جاری نشان می‌دهد که به‌طور میانگین ۱/۶۱۲ می‌باشد که بیانگر کفایت دارائی‌های شرکت‌های نمونه جهت بازپرداخت بدهی‌ها است. میانگین اهرم مالی حدوداً ۰/۵۹۲ می‌باشد که نشان می‌دهد به‌طور متوسط ۵۹ درصد دارایی‌های شرکت‌های مورد بررسی از محل بدهی‌ها تأمین شده است. میانگین متغیر تعداد بندهای حسابرسی ۱/۳۷۹ است

که بیانگر این امر است که به صورت میانگین گزارشات حسابرسی شرکت‌های نمونه حاوی ۱/۴ بند گزارش حسابرسی می‌باشند. همچنین، بیشترین تعداد بند ۶ و کمترین آن صفر می‌باشد.

جدول ۱. آمار توصیفی داده‌ها

متغیر	نماد	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
افشای ریسک - تعداد جمله	Riskdisc	۳/۳۱۹	۳/۳۳۲	۰/۸۸۰	۴/۶۷۲	۱/۶۰۹
افشای ریسک - تعداد بند	Riskdisc	۲/۳۵۸	۲/۳۰۳	۰/۷۰۱	۳/۴۳۴	۰/۶۹۳
نوع گزارش حسابرس	Audopn	۰/۴۷۶	۰	۰/۴۶	۱	۰
تعداد بندهای حسابرسی	Remark	۱/۳۷۹	۱	۱/۸۸۳	۶	۰
عدم کفایت ذخایر مالیاتی	TaxReserv	۰/۲۰۵	۰	۰/۴۰۴	۱	۰
بند عدم وصول مطالبات	Non receipt of receivables	۰/۳۲۳	۱	۰/۳۲۸	۱	۰
بند تاییده‌های حسابرسی	ConfirmLet	۰/۲۲۱	۰	۰/۴۱۵	۱	۰
بند فقدان اسناد و مدارک	Documentation	۰/۲۲۶	۰	۰/۴۱۹	۱	۰
اندازه موسسه حسابرسی	BIG4	۰/۸۰۳	۱	۰/۳۹۷	۱	۰
تغییر حسابرس	Audchg	۰/۲۵۱	۰	۰/۴۳۴	۱	۰
اندازه شرکت	size	۱۴/۸۶۱	۱۴/۶۵۳	۱/۶۴۶	۱۸/۱۵۷	۱۱/۹۹۳
اهرم مالی	lev	۰/۵۹۲	۰/۵۷۹	۰/۲۴۷	۱/۱۳۲	۰/۱۸۷
سن شرکت	LogAge	۳/۴۵۲	۳/۴۹۶	۰/۴۷۶	۴/۰۹۴	۲/۵۶۵
تمرکز مالکیت	Conown	۰/۴۸۸	۰/۵	۰/۲۰۲	۰/۸۸۴	۰/۱۵۱
کل ارقام تعهدی	Tacc	۰/۴۶۶	۰/۲۹۰	۰/۱۳۰	۰/۳۲۹	-۰/۱۷۶
نسبت جمع موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به جمع کل دارایی‌ها	InvRec	۰/۵۲۸	۰/۵۱۰	۰/۲۱۷	۰/۹۱۳	۰/۱۶۳
نسبت جاری	Liq	۱/۶۱۲	۱/۳۴۶	۰/۹۹۲	۴/۳۶۸	۰/۴۳۲
زیان‌ده بودن	loss	۰/۱۳۲	۰	۰/۳۳۹	۱	۰

فرضیه اول پژوهش در قالب مدل شماره ۱ به بررسی رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی می‌پردازد. این مدل با دو سنججه تعداد جملات و تعداد بندهای با محتوای ریسک برای اندازه‌گیری افشای ریسک، به صورت جداگانه برازش شده و نتایج در جدول شماره ۲ ارائه شده است. در مدل‌هایی با متغیر وابسته دو ارزشی، اثرات حاشیه‌ای نسبت به ضرایب مدل، اطلاعات

مربوط‌تری را گزارش می‌کند. در این پژوهش از اثرات حاشیه‌ای برای تفسیر نتایج استفاده شده است. نتایج آزمون این فرضیه با هر دو سنجه تعداد جملات و تعداد بندهای با محتوای ریسک مشابه است. مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است. نتایج آزمون هاسمر-لمشو و درصد صحت پیش‌بینی حاکی از نیکویی برازش و قدرت مناسب مدل است. ضریب متغیر افشای ریسک منفی و معنی‌دار است، به این معنی که با افزایش سطح افشای ریسک، احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی کاهش می‌یابد. به این ترتیب فرضیه اول پژوهش تایید می‌شود. در میان متغیرهای کنترلی، اندازه، سن شرکت و زیان‌ده بودن آن رابطه مثبت و معنی‌دار با احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی دارند. ضریب متغیرهای تمرکز مالکیت و نسبت جاری، منفی و معنی‌دار است.

جدول ۲. رابطه افشای ریسک با نوع گزارش حسابرسی

متغیرها	تعداد جملات		تعداد بند	
	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z
افشای ریسک	-۰/۰۶۷	-۳/۰۰ °	-۰/۰۹۷	-۳/۴۶ ^{°°}
اندازه موسسه حسابرسی	-۰/۰۵۵	-۱/۲۶	-۰/۰۳۶	-۰/۸۹
تغییر حسابرسی	۰/۰۶۲	۱/۸۶ °	۰/۰۵۱	۱/۶۱
اندازه شرکت	۰/۰۳۴	۲/۷۰ ^{°°}	۰/۰۴۵	۳/۶۵ ^{°°}
اهرم مالی	۰/۰۸۷	۰/۸۵	۰/۰۴۹	۰/۵۱
سن شرکت	۰/۰۷۵	۲/۱۰ ^{°°}	۰/۱۰۹	۳/۱۹ ^{°°}
تمرکز مالکیت	-۰/۴۷۲	-۶/۲۷ ^{°°}	-۰/۴۶۳	-۶/۳۹ ^{°°}
کل اقلام تعهدی	۰/۰۴۶	۰/۳۴	۰/۰۵۵	۰/۴۲
نسبت جمع موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به جمع کل دارایی‌ها	۰/۱۱۸	۱/۲۷	۰/۱۵۸	۱/۷۵ °
نسبت جاری	-۰/۰۶۰	-۲/۶۶ ^{°°}	-۰/۰۶۸	-۲/۹۲ °
زیان‌ده بودن	۰/۱۳۷	۲/۷۲ ^{°°}	۰/۱۴۸	۲/۹۷ ^{°°}
آماره والد	۲۱۴/۵۶		۲۳۰/۸۷	
معناداری آماره والد	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	
معناداری آزمون هاسمر-لمشو	۰/۴۷۹		۰/۲۳۱	
درصد صحت پیش‌بینی کلی مدل	۰/۷۳		۰/۷۳	

فرضیه دوم پژوهش در قالب مدل شماره ۲ به بررسی رابطه افزایش ریسک با تعداد بندهای گزارش حسابرسی می‌پردازد. این مدل نیز با دو سنجه تعداد جملات و تعداد بند برای اندازه‌گیری افزایش ریسک، به صورت جداگانه پرازش شده و نتایج در جدول شماره ۳ گزارش شده است. نتایج آزمون این فرضیه با هر دو سنجه تعداد جملات و تعداد بند مشابه است. مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است. ضریب متغیر افزایش ریسک منفی و معنی‌دار است، به این معنی که با افزایش سطح افزایش ریسک، تعداد بندهای گزارش حسابرسی کاهش می‌یابد. به این ترتیب فرضیه دوم پژوهش تایید می‌شود. در میان متغیرهای کنترلی، اندازه شرکت، سن شرکت، اهرم و زیان‌ده بودن و نسبت جاری، رابطه مثبت و معنی‌دار با تعداد بندهای گزارش حسابرسی دارند.

جدول ۳. رابطه افزایش ریسک با تعداد بندهای گزارش حسابرسی

تعداد بند		تعداد جملات		متغیر
آماره Z	ضریب	آماره Z	ضریب	
-۸/۴۹ ^{***}	-۰/۲۷۴	-۸/۱۷ ^{***}	-۰/۲۱۹	افزایش ریسک
-۰/۸۵	-۰/۰۵۹	-۲/۶۵ ^{***}	-۰/۱۹۱	اندازه موسسه حسابرسی
۱/۵۵	۰/۹۲۳	۱/۵۲	۰/۰۹۶	تغییر حسابرسی
۵/۷۸ ^{***}	۰/۹۳۵	۵/۶۶ ^{***}	۰/۰۹۵	اندازه شرکت
۳/۱۸ ^{***}	۰/۰۷۸	۳/۵۸ ^{***}	۰/۰۸۸	اهرم مالی
۴/۹۶ ^{***}	۰/۲۶۴	۴/۲۴ ^{***}	۰/۲۳۷	سن شرکت
-۱/۴۱	-۰/۰۳۷	-۱/۲۶	-۰/۰۳۲	تمرکز مالکیت
-۰/۳۳	-۰/۰۰۹	-۰/۶۶	-۰/۰۱۹	کل اقلام تعهدی
۱/۰۲	۰/۰۱	۰/۲۴	۰/۰۰۲	نسبت جمع موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به جمع کل دارایی‌ها
۵/۷۳ ^{***}	۰/۰۳۴	۵/۶۸ ^{***}	۰/۰۳۴	نسبت جاری
۲۰/۸ ^{***}	۱/۱۸	۲۰/۵۶ ^{***}	۱/۲۱	زیان‌ده بودن
۶۶۱/۰۸		۶۲۴/۳۳		آماره TLR
۰/۰۰۰		۰/۰۰۰		معناداری آماره LR
%۱۴		%۱۵		Pseudo R ²

فرضیه سوم پژوهش در قالب مدل شماره ۳ به بررسی رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی در گزارش حسابرسی می‌پردازد. این مدل با دو سنجه تعداد جملات و تعداد بندهای مربوط برای اندازه‌گیری افشای ریسک، به صورت جداگانه برازش شده و نتایج در جدول شماره ۴ ارائه شده است. در این مدل نیز از اثرات حاشیه‌ای برای تفسیر نتایج استفاده شده است. مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است. نتایج آزمون‌های هاسمر-لمشو و درصد صحت پیش‌بینی حاکی از نیکویی برازش و قدرت مناسب مدل است. هنگامی که از سنجه تعداد بندهای مربوط برای اندازه‌گیری افشای ریسک استفاده می‌شود، ضریب متغیر افشای ریسک منفی و معنی‌دار است، به این معنی که با افزایش سطح افشای ریسک، احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی در گزارش حسابرسی کاهش می‌یابد، اما زمانی که از متغیر تعداد جملات برای اندازه‌گیری افشای ریسک استفاده شود، این رابطه منفی، معنی‌دار نیست. در میان متغیرهای کنترلی، اندازه شرکت و زیان‌ده بودن آن رابطه مثبت و معنی‌دار با احتمال صدور گزارش حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی دارند. ضریب متغیر تمرکز مالکیت منفی و معنی‌دار است.

جدول ۴. رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی

تعداد بند		تعداد جملات		متغیرها
آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	
-۳/۷۰ ^{***}	-۰/۰۸۸	-۰/۸۹	-۰/۰۱۷	افشای ریسک
۰/۰۴	۰/۰۰۱	۰/۱۱	۰/۰۰۴	اندازه موسسه حسابرسی
۰/۰۲	۰/۰۰۵	-۰/۱۵	-۰/۰۰۴	تغییر حسابرس
۳/۲۹ ^{***}	۰/۰۳۵	۲/۶۲ ^{***}	۰/۰۲۸	اندازه شرکت
-۰/۴۵	-۰/۰۳۵	۰/۱۰	۰/۰۰۸	اهرم مالی
-۰/۲۷	-۰/۰۰۸	-۰/۸۹	-۰/۲۸۳	سن شرکت
-۴/۵۳ ^{***}	-۰/۳۲۵	-۴/۳۴ ^{***}	-۰/۳۳۱	تمرکز مالکیت
-۰/۳۱	-۰/۰۳۷	-۰/۰۸	-۰/۰۱۰	کل اقلام تعهدی

تعداد بند		تعداد جملات		متغیرها
آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	
۱/۷۶°	۰/۱۳۸	۱/۴۴	۰/۱۱۷	نسبت جمع موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به جمع کل دارائی‌ها
-۰/۷۵	-۰/۰۱۴	-۰/۶۴	-۰/۰۱۱	نسبت جاری
۲/۷۴°°	۰/۱۰۰	۲/۳۱°°	۰/۸۸۹	زیان‌ده بودن
۱۰۳/۰۷		۹۵/۷۷		آماره والد
۰/۰۰۰		۰/۰۰۰		معناداری آماره والد
۰/۷۶۲		۰/۷۴۲		معناداری آزمون هاسمر-لمشو
۰/۸۰		۰//۸۰۵		درصد صحت پیش‌بینی کلی مدل

فرضیه چهارم پژوهش در قالب مدل شماره ۳ به بررسی رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند عدم وصول مطالبات در گزارش حسابرسی می‌پردازد. این مدل با دو سنجه تعداد جملات و تعداد بندهای مربوط برای اندازه‌گیری افشای ریسک، به صورت جداگانه برازش شده و نتایج در جدول شماره ۵ ارائه شده است. در این مدل نیز از اثرات حاشیه‌ای برای تفسیر نتایج استفاده شده است. مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است. نتایج آزمون‌های هاسمر-لمشو و درصد صحت پیش‌بینی حاکی از نیکویی برازش و قدرت مناسب مدل است. هنگامی که از سنجه تعداد بندهای مربوط برای اندازه‌گیری افشای ریسک استفاده می‌شود، ضریب متغیر افشای ریسک در سطح ۹۰ درصد منفی و معنی‌دار است، به این معنی که با افزایش سطح افشای ریسک، احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند عدم وصول مطالبات در گزارش حسابرسی کاهش می‌یابد، اما زمانی که از متغیر تعداد جملات برای اندازه‌گیری افشای ریسک استفاده شود، این رابطه منفی، معنی‌دار نیست. در میان متغیرهای کنترلی، اندازه شرکت و زیان‌ده بودن آن رابطه مثبت و معنی‌دار با احتمال صدور گزارش حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی دارند. ضریب متغیر تمرکز مالکیت منفی و معنی‌دار است.

جدول ۵. رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرسی حاوی بند عدم وصول مطالبات

تعداد بند		تعداد جملات		متغیرها
آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	
-۱/۶۹°	-۰/۰۲۹	۰/۹۳	-۰/۰۱۵	افشای ریسک
-۲/۱۵°°	-۰/۰۵۸	-۱/۹۴°	-۰/۰۵۷	اندازه موسسه حسابرسی
۰/۴۶	۰/۰۱۱	۰/۵۰	۰/۰۱۳	تغییر حسابرس
۰/۶۱	۰/۰۰۵	۱/۱۰	۰/۰۱۰	اندازه شرکت
۳/۱۶°°	۰/۱۹۲	۳/۵۳°°	۰/۲۴۲	اهرم مالی
۲/۲۹°°	۰/۰۴۹	۱/۸۸°	۰/۰۴۵	سن شرکت
-۲/۹۶°°	-۰/۱۸۱	-۳/۱۸°°	-۰/۲۱۰	تمرکز مالکیت
-۰/۶۱	-۰/۰۶۴	-۰/۶۲	-۰/۰۶۸	کل اقلام تعهدی
۰/۸۳	۰/۰۵۵	۰/۴۸	۰/۳۳۶	نسبت جمع موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به جمع کل دارائی‌ها
-۰/۶۱	-۰/۰۱۱	-۰/۸۱	-۰/۰۱۶	نسبت جاری
۴/۳۴°°	۰/۱۱۶	۳/۷۳°°	۰/۱۰۳	زیان‌ده بودن
۱۴۶/۰۴		۱۴۴/۶۳		آماره والد
۰/۰۰۰		۰/۰۰۰		معناداری آماره والد
۰/۱۲۶		۰/۱۲۰		معناداری آزمون هاسمر-لمشو
۰/۸۸		۰/۸۷		درصد صحت پیش‌بینی کلی مدل

فرضیه پنجم پژوهش در قالب مدل شماره ۳ به بررسی رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرسی حاوی بند تاییدیه‌های حسابرسی در گزارش حسابرسی می‌پردازد. این مدل با سنجش‌های تعداد جملات و تعداد بندهای مربوط برای اندازه‌گیری افشای ریسک، به صورت جداگانه برآزش شده و نتایج در جدول شماره ۶ ارائه شده است. در این مدل نیز از اثرات حاشیه‌ای برای تفسیر

نتایج استفاده شده است. مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. نتایج آزمون‌های هاسمر-لمشو و درصد صحت پیش‌بینی حاکی از نیکویی برازش و قدرت مناسب مدل است. هنگامی که از سنجه تعداد بندهای مربوط برای اندازه‌گیری افشای ریسک استفاده می‌شود، ضریب متغیر افشای ریسک منفی و معنی دار است، به این معنی که با افزایش سطح افشای ریسک، احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند تاییدیه‌های حسابرسی در گزارش حسابرسی کاهش می‌یابد، اما زمانی که از متغیر تعداد جملات برای اندازه‌گیری افشای ریسک استفاده شود، رابطه مزبور معنی دار نیست. در میان متغیرهای کنترلی، اهرم مالی، سن شرکت و زیان‌ده بودن رابطه مثبت و معنی دار با احتمال صدور گزارش حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی دارند. ضریب متغیر تمرکز مالکیت و نسبت جاری منفی و معنی دار است.

جدول ۶. رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند تاییدیه‌های حسابرسی

متغیرها	تعداد جملات		تعداد بند	
	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z
افشای ریسک	۰/۰۰۹	۰/۵۱	-۰/۰۴۷	-۲/۱۷ ^{۰۰}
اندازه موسسه حسابرسی	-۰/۰۳۱	-۰/۸۶	-۰/۰۰۳	-۰/۰۹
تغییر حسابرس	۰/۰۴۱	۰/۲۲۰	۰/۰۳۵	۱/۴۰
اندازه شرکت	۰/۰۰۳	۰/۳۵	۰/۰۰۷	۰/۸۱
اهرم مالی	۰/۱۷۵	۲/۳۳ ^{۰۰}	۰/۱۳۰	۱/۸۶ ^۰
سن شرکت	۰/۰۹۹	۳/۷۰ ^{۰۰}	۰/۰۹۷	۳/۹۹ ^{۰۰}
تمرکز مالکیت	-۰/۲۹۰	-۴/۲۲ ^{۰۰}	-۰/۳۲۸	۵/۰۷ ^{۰۰}
کل اقلام تعهدی	-۰/۰۵۰	-۰/۴۳	-۰/۰۶۸	-۰/۶۳
نسبت جمع موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به جمع کل دارائی‌ها	۰/۱۱۲	۱/۴۸	۰/۱۵۹	۲/۱۶ ^{۰۰}
نسبت جاری	-۰/۰۳۰	-۱/۶۷ ^۰	-۰/۰۳۶	۲/۰۳ ^{۰۰}
زیان‌ده بودن	۰/۱۳۹	۳/۸۱ ^{۰۰}	۰/۱۴۱	۴/۰۱ ^{۰۰}
اثر سال‌ها و صنایع	کنترل شد			
آماره والد	۱۹۰/۹۵		۲۰۱/۳۳	
معناداری آماره والد	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	

تعداد بند		تعداد جملات		متغیرها
آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	
	۰/۱۳۸		۰/۱۷۸	معناداری آزمون هاسمر-لمشو
	۰/۸۳		۰/۸۲	درصد صحت پیش‌بینی کلی مدل

فرضیه ششم پژوهش در قالب مدل شماره ۳ به بررسی رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند فقدان اسناد و مدارک کافی در گزارش حسابرسی می‌پردازد. این مدل با سنج‌های تعداد جملات و تعداد بندهای مربوط برای اندازه‌گیری افشای ریسک، به صورت جداگانه برازش شده و نتایج در جدول شماره ۷ ارائه شده است. در این مدل نیز از اثرات حاشیه‌ای برای تفسیر نتایج استفاده شده است. مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است. نتایج آزمون‌های هاسمر-لمشو و درصد صحت پیش‌بینی حاکی از نیکویی برازش و قدرت مناسب مدل است. استفاده از هر دو سنج نتایج مشابهی دارد. ضریب متغیر افشای ریسک منفی و معنی‌دار است، به این معنی که با افزایش سطح افشای ریسک، احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند فقدان اسناد و مدارک کافی در گزارش حسابرسی کاهش می‌یابد. در میان متغیرهای کنترلی، سن شرکت و زیان‌ده بودن رابطه مثبت و معنی‌دار با احتمال صدور گزارش حاوی بند فقدان اسناد و مدارک کافی در گزارش حسابرسی دارند. ضریب متغیر تمرکز مالکیت و نسبت جمع موجودی‌ها و حسابهای دریافتی به جمع کل دارایی‌ها منفی و معنی‌دار است.

جدول ۷. رابطه افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حسابرس حاوی بند فقدان اسناد و مدارک کافی

تعداد بند		تعداد جملات		متغیرها
آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	
-۳/۰۲ ^{***}	-۰/۰۶۹	-۲/۵۹ ^{***}	-/۰۵۱	افشای ریسک
-۱/۸۴ [*]	-۰/۰۶۴	-۱/۸۰ [*]	-۰/۰۶۷	اندازه موسسه حسابرسی
۰/۵۵	۰/۰۱۶	۰/۷۴	۰/۰۲۲	تغییر حسابرس
۰/۵۶	۰/۰۰۵	۰/۷۰	۰/۰۰۷	اندازه شرکت
۱/۳۵	۰/۱۰۸	۲/۴۵ ^{***}	۰/۲۰۷	اهرم مالی
۴/۰۱ ^{***}	۰/۱۱۷	۲/۴۲ ^{***}	۰/۰۷۵	سن شرکت

تعداد بند		تعداد جملات		متغیرها
آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	آماره Z	متوسط اثرات حاشیه‌ای	
-۳/۷۱ ^{oo}	-۰/۲۵۸	-۳/۳۵ ^{oo}	-۰/۲۴۳	تمرکز مالکیت
-۰/۶۶	-۰/۰۷۴	-۰/۷۸	-۰/۰۹۱	کل اقلام تعهدی
۲/۷۱ ^{oo}	۰/۲۲۲	۱/۶۶ ^o	-۰/۱۳۶	نسبت جمع موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به جمع کل دارائی‌ها
-۱/۷۵ ^o	-۰/۰۳۸	-۰/۹۰	-۰/۰۱۸۹	نسبت جاری
۳/۸۱ ^{oo}	۰/۱۴۹	۳/۸۶ ^{oo}	۰/۱۵۲	زیان‌ده بودن
کنترل شد				اثر سال‌ها و صنایع
۱۷۰/۴۱		۱۶۰/۵۰		آماره والد
۰/۰۰۰		۰/۰۰۰		معناداری آماره والد
۰/۴۶۵		۰/۱۶۶		معناداری آزمون هاسمر-لمشو
۰/۸۰		۰/۸۰		درصد صحت پیش‌بینی کلی مدل

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به مطالعه رابطه بین افشای ریسک و گزارش حسابرسی می‌پردازد. برای این منظور افشای ریسک بر اساس سنجه‌های تعداد جملات و تعداد بندهای مربوط از طریق روش تحلیل محتوای یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی، گزارش تفسیری مدیریت و گزارش فعالیت هیئت مدیره اندازه‌گیری شد. رابطه سطح افشای ریسک با نوع گزارش حسابرسی، تعداد و نوع بندهای گزارش حسابرسی در قالب مدل‌های جداگانه بررسی شد. یافته‌های پژوهش در خصوص رابطه افشای ریسک و نوع گزارش حسابرسی نشان می‌دهد با افزایش سطح افشای ریسک در گزارش‌های مالی، احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی کاهش می‌یابد. این مطلب با استفاده از هر دو سنجه افشای ریسک حاکم است. در فرضیه دوم پژوهش به بررسی رابطه افشای ریسک با تعداد بندهای گزارش حسابرسی پرداخته شد. نتایج نشان می‌دهد افشای ریسک با تعداد بندهای گزارش حسابرسی رابطه معنادار و منفی دارد. به این ترتیب با افزایش میزان افشای ریسک توسط مدیران شرکت‌ها در گزارشات، تعداد بندهای گزارش حسابرسی کاهش می‌یابد. مطابق نظریه نمایندگی، مدیران با هدف کاهش هزینه‌های نمایندگی و اثبات عملکرد در جهت منافع سهامداران و اعتباردهندگان، اطلاعات

مربوط را ارائه می‌کنند. ارائه اطلاعات قابل اتکا در مورد ریسک توسط مدیریت، مشکل عدم تقارن اطلاعاتی را کاهش می‌دهد (الشماری، ۲۰۱۴؛ حیدری و همکاران، ۱۳۹۵:۳۹۴). از سوی دیگر حساب‌برسان مستقل ضمن اعتبار بخشی به گزارش‌های مالی، نقش نظارتی مهمی برای حل مشکلات نمایندگی ایفا می‌کنند. بدین ترتیب یافته‌های پژوهش حاضر در خصوص رابطه منفی بین سطح افشای ریسک و احتمال صدور گزارش غیرمقبول و تعداد بندهای گزارش حساب‌برس، می‌تواند تاییدی بر فراگیری نظریه نمایندگی در توضیح چرایی افشای ریسک باشد. بررسی پژوهشگران نشان می‌دهد پیش از این مطالعه‌ای اثر افشای ریسک در گزارش‌های مالی شرکت‌ها را بر گزارش حساب‌برس مورد بررسی قرار نداده است. معکوس روابط مورد بررسی در پژوهش حاضر، در پژوهش خوش خلق و طالب‌نیا (۱۴۰۰) انجام شد که به بررسی رابطه مفاهیم گزارشگری مالی بر افشای ریسک پرداختند. آنها دریافتند که کیفیت حساب‌برسی به عنوان یکی از مفاهیم گزارشگری مالی با توجه به افزایش نظارت اثر مثبتی بر افشای ریسک در گزارشگری مالی سالانه دارد. یانگ و همکاران (۲۰۱۸) به بررسی محتوای اطلاعاتی افشای ریسک از طریق مطالعه رابطه افشای ریسک و حق‌الزحمه حساب‌برس پرداختند. یافته‌ها نشان داد حق‌الزحمه حساب‌برس رابطه‌ای مثبت و معنی‌دار با افشای ریسک‌های مالی، استراتژیک و عملیاتی دارد که نشان‌دهنده محتوای اطلاعاتی افشای ریسک است. یافته‌های پژوهش خانی و همکاران (۱۳۹۸) نیز موید رابطه افشای ریسک شرکت و حق‌الزحمه حساب‌برسی است. این یافته‌ها با نتایج این پژوهش سازگار است.

فرضیه‌های دوم تا ششم پژوهش به مطالعه رابطه سطح افشای ریسک با احتمال صدور گزارش حساب‌برس حاوی بند عدم کفایت ذخایر مالیاتی، بند عدم وصول مطالبات، بند تاییدیه‌های حساب‌برسی و بند فقدان اسناد و مدارک کافی می‌پردازد. دلیل انتخاب این بندها، فراوانی آنها در نمونه مورد بررسی بوده است. یافته‌ها نشان داد زمانی که از سنجش تعداد بند مربوط به ریسک برای اندازه‌گیری افشای ریسک استفاده می‌شود، با افزایش سطح افشای ریسک احتمال صدور گزارش حاوی این بندها کاهش می‌یابد. این امر بیانگر این است در شرکت‌هایی که سطح افشای ریسک بالاست، به احتمال زیاد مطالبات در سررسید وصول شده و مطالبات مشکوک‌الوصول رخ نخواهد داد. در این شرکت‌ها ذخایر مالیاتی کافی در صورت‌های مالی در نظر گرفته شده است، به‌نحوی که منجر به

تعدیل گزارش حسابرس از این بابت نخواهد شد. گزارشات حسابرسی این شرکت‌ها با احتمال کمتری حاوی بندهای تاییدیه حسابرسی و فقدان اسناد و مدارک کافی است. این یافته‌ها مشابه یافته‌های یانگ و همکاران (۲۰۱۸) می‌تواند موید محتوای اطلاعاتی افشای ریسک باشد.

تایید تاثیر سطح افشای ریسک بر نوع گزارش حسابرس، تعداد و نوع بندهای گزارش حسابرس در این پژوهش، حاکی از اهمیت موضوع ریسک و سطح افشای آن توسط شرکت‌ها است. کاهش احتمال صدور گزارش غیرمقبول حسابرسی با افزایش سطح افشای ریسک، نشان می‌دهد احتمالاً گزارشات مالی شرکت‌های با سطح افشای ریسک بالا، قابلیت اطمینان و اتکای بالاتری دارند. بنابراین، به استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی پیشنهاد می‌شود به محتوای اطلاعات منتشر شده در خصوص ریسک در گزارش‌های مالی شرکت‌ها توجه نمایند. مشابه نبودن نتایج برخی مدل‌ها بر اساس سنجه‌های مختلف افشای ریسک و دشواری اندازه‌گیری سطح کمی و کیفی افشای ریسک، منجر به دشوار شدن ارزیابی شرکت‌ها از این حیث خواهد شد. بر این اساس، به نهادهای قانون‌گذار پیشنهاد می‌شود دستورالعملی مصوب برای گزارش‌گری ریسک جهت بهبود تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان تنظیم نمایند. پژوهش‌های آتی می‌توانند به تاثیر افشای ریسک بر کیفیت حسابرسی بر اساس سایر سنجه‌های مورد استفاده بپردازند. مطالعه رابطه بین انواع طبقات ریسک و گزارش حسابرسان نیز از دیگر موضوعات پیشنهادی است.

منابع

- بشیری منش، نازنین و پاکدل، ملیحه. (۱۳۹۸). کیفیت گزارشگری مالی و بندهای تعدیلی حسابرسی. *حسابداری و منافع اجتماعی*, ۹(۱), ۶۱-۸۰.
- حاتمیان، وحید. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر دوره تصدی و استقلال حسابرسان بر تعداد بندهای گزارش حسابرسان. *چشم انداز حسابداری و مدیریت*, ۲(۸), ۴۱-۵۵.
- حیدری، مهدی؛ منصورفر، غلامرضا و مهدی رضایی فیروزجایی. (۱۳۹۵). بررسی اثر کیفی اجزای افشای ریسک شرکتی بر عدم تقارن اطلاعاتی با توجه به متغیرهای تعدیلگر ریسکی بودن، شرایط رکود و تحلیلگران نهادی در بورس اوراق بهادار تهران. *تحقیقات مالی. دانشکده مدیریت دانشگاه تهران*. دوره ۱۸. شماره ۳. صص. ۴۱۴-۳۹۱.
- خانی، ذبیح الله و رجب دری، حسین و اکبرزاده، مریم. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین افشای ریسک شرکت و حق الزحمه حسابرسی، نخستین کنفرانس ملی علوم انسانی و توسعه، شیراز.
- خوش خلق، ایرج و طالب نیا. قدرت اله. (۱۴۰۰). تبیین اثر مفاهیم گزارشگری مالی بر سطح افشای ریسک در گزارشگری مالی سالانه در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری*, ۱۰(۳۸), ۴۵۵-۴۷۳.
- خوش خلق، ایرج و وکیلی فرد. حمیدرضا. (۱۴۰۰). تبیین اثر ابعاد سیاسی و اخلاقی رفتارهای مدیریت بر سطح افشای ریسک در گزارشگری مالی سالانه در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*, ۱۰(۸۳), ۳۰۱-۳۱۴.
- رحمانی، علی و سلیمانی، غلامرضا و طاهری، ماندانا. (۱۴۰۰). بررسی پیامدهای مالی افشای ریسک در بازار سرمایه ایران: مطالعه موردی بانک‌های عضو بورس اوراق بهادار. *دانش‌های مدیریت*, ۱۸(۷۰), ۲۷-۵۰.
- فروزنده، جواد؛ ایزدی نیا، ناصر و دائی کریم زاده، سعید. (۱۴۰۰). تأثیر شدت تجدید ارائه صورتهای مالی بر نوع اظهار نظر حسابرسان و بندهای گزارش حسابرسی (شواهدی از کیفیت صورتهای مالی). *دانش حسابرسی*, ۲۱(۸۲), ۲۹۸-۳۲۱.

- محمدرضائی، فخرالدین؛ دیانتی دیلمی، زهرا و داروند، روناک. (۱۳۹۹). نوع گزارش حسابرسی، تعداد و نوع بند های شرط گزارش مشروط حسابرسی: نقش بحران اقتصادی. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، (۳۳) ۹، ۲۵-۳۹.
- محمدرضائی، فخرالدین و مهربانپور، محمدرضا. (۱۳۹۵). نوع گزارش حسابرس و تعداد بندهای حسابرسی: اثر رتبه موسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، (۱۷) ۵، ۶۵-۷۷.
- محمدی، یادگار و ابراهیمی، یادگار. (۱۳۹۹). کارایی سرمایه گذاری و افشای ریسک در گزارش های مالی. *نشریه علمی پژوهش های راهبردی بودجه و مالی*، (۳) ۱، ۲۱۷-۱۷۹.
- نمازی، محمد و ابراهیمی میمند، مهدی. (۱۴۰۰). افشا و گزارشگری ریسک شرکت ها: ارائه چارچوب جامع. *دانش حسابداری*، شماره ۴۵، ۲۷-۱.

References

- Abraham, S. and P. Cox. (2007). Analyzing the determinants of narrative risk information in UK FTSE 100 annual reports. *British Accounting Review*, 39 (3): 227-248.
- Amran, A; Manaf Rosli Bin, A. & Haat, B. (2008). Risk reporting: An exploratory study on risk management disclosure in Malaysian annual reports. *Managerial Auditing Journal*, 24(1), 39-57.
- Amrin. A. (2019). An Empirical Study: Characteristics of Business Entities and Corporate Governance on Risk Disclosure Practices. *Business: Theory and Practices*, 25-49.
- Bashirimanesh, N & M Pakdel. (2019). Financial Reporting Quality and Audit Adjustments Clauses. *Scientific Journal of Accounting and Social Interests*, 9 (1): 61-80.(In Persian).
- Bozzolan, S, Miihkinen, A, (2021), The quality of mandatory non-financial (risk) disclosures: The moderating role of audit firm and partner characteristics, *The International Journal of Accounting, World Scientific*, 1-55
- Berglund, N. R; Eshleman, J. D; & Guo, P. (2016). Auditor size and going concern reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 37(2), 1-25.

- Campbell, J.L; Chen, H; Dhaliwal, D.S; Lu, H. & Logan B.S. (2014). The information content of mandatory risk factor disclosures in corporate filings. *Review of Accounting Studies*, 19(1), 396-455.
- Dobler, M; K. Lajili, and D. Zéghal. (2011). Attributes of corporate risk disclosure: and international investigation in the manufacturing sector. *Journal of International Accounting Research*, 10 (2): 1-22.
- Elbannan, M. A; & Elbannan, M. A. (2015). Economic consequences of bank disclosure in the financial statements before and during the financial crisis: Evidence from Egypt. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 30(2), 181–217.
- Iatridis, G. (2011). Accounting disclosures, accounting quality and conditional and unconditional conservatism. *International Review of Financial Analysis*, 20(2), 88-102.
- Elshandidy, T. (2014) Value relevance of accounting information: Evidence from an emerging market. *Advances in Accounting*. 30(1), 176-186
- Elshandidy, T. & Neri, L. 2015. Corporate Governance, Risk Disclosure Practices, and Market Liquidity: Comparative Evidence from the UK and Italy. *Corporate Governance: An International Review*, 23, 331- 356.
- Foroozande, J. N. Eizadinia. & S. Daei-karimzade. (2021). The effect of financial statement restatement severity on auditors' opinion and audit report paragraphs (evidence of the quality of financial statements). *Journal of Audit Science*, 21(82): 298-321. (In Persian).
- Fukukawa, H, Kim, H. (2017). Effects of audit partners on clients business risk disclosure. *Accounting and Business Research*, 47, 780-809
- GAS 5. (2001). German Accounting Standard No. 5. *Risk Reporting. GASB: Germany*.
- Guedhami O, Pittman JA, Saffar W (2014). Auditor choice in politically connected firms. *J. Account. Res.* 52(1):107-162.
- Hatamian, V. (2019). The effect of auditor tenure and independence of the auditor's report on the number of paragraphs. *Journal of Accounting and Management Vision*, 2(8): 41-55.(In Persian).
- Heidari, M. G. Mansourfar. & M. Rezaei. (2016). The Qualitative Effect of Risk Disclosure Components on Information Asymmetry, Regarding To the Moderating Variables, Firm-Riskiness, Economic Downturn and Institutional Analysts in Tehran Stock Exchange. *Financial Research Journal, University of Tehran*, 18(3): 391-414. (In Persian).

- Hussainey, K; & Al-Najjar, B. (2011). Future-oriented narrative reporting: Determinates and use. *Journal of Applied Accounting Research*, 12(2): 123–138.
- Ibrahim. A, Hussainey. Kh. (2019). Developing the narrative risk disclosure measurement. *International Review of Financial Analysis*. 64, 126- 144.
- Ibrahim. A; Habbash, M; Hussainey. Kh. (2019). Corporate governance and risk disclosure: evidence from Saudi Arabia, 15(1), 89-111
- Ibrahim, AEA; Hussainey, K; Nawaz, T; Ntim, C; Elamer, A. (2022). A systematic literature review on risk disclosure research: State-of-the-art and future research agenda. *International Review of Financial Analysis*, 82, 102217.
- ICAEW. (1997). financial reporting of risk: proposal for a statement of business risk. Institute of Chartered Accountants in.
- ICAEW. (1999). No surprises: the case for better risk reporting. Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW): London.
- ICAEW. (2002). No surprises: working for better risk disclosure. Institute of Chartered Accountants of England and Wales (ICAEW): London.
- ICAEW. (2011). reporting business risks: meeting expectations. Institute of Chartered Accountants of England and Wales (ICAEW): London.
- IFRS 7. (2008). International Financial Reporting Standard No.7: financial instruments: disclosures. IASB: London.
- IIRC. (2013). integrated reporting: the international framework. International Integrated Reporting Council.
- IIRC. (2013). the International Integrated Reporting Framework. International Integrated Reporting Council (IIRC): London.
- Jensen, M; & Meckling, W. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure, *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360. .
- Jiang, J. X; Wang, I. Y; & Wang, K. P. (2019). Big N auditors and audit quality: new evidence from quasi-experiments. *The accounting review*, 94(1), 205-227.
- Khani, Z. H. Rajab-Dari. & M. Akbarzadeh. (2019). Investigating the relationship between company risk disclosure and audit fees. *The first national humanities and development conference, Shiraz*. (In Persian).
- KHoshkholg, I. & G. Talebnia. (2021). Explaining the effect of financial reporting concepts on the level of risk disclosure in annual financial reporting in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Journal of Investment Knowledge*, 10(38), 455-473. (In Persian).

- Khoshkholg, I. & H. Vakilifard. (2021). Explaining the effect of political and moral dimensions of management behaviors on the level of risk disclosure in annual financial reporting in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 10(38), 301-314. (In Persian).
- Linsley, P.M; Shrivies, P.J; Crumpton, M. (2006). Risk disclosure: an exploratory study of UK and Canadian banks, *Journal of Banking Regulation*, 7 (3/4): 268-282.
- Linsmeier, T.J; D.B. Thorton, M. Venkatachalam, and M. Welker. (2002). The effect of mandated market risk disclosures on trading volume sensitivity to interest rate, exchange rate and commodity price movements. *Accounting Review*, 77 (2): 343-377.
- Mashayekhi, B.; Mashayekh, Sh (2008). Development of accounting in Iran. *The International Journal of Accounting*, 43, 66–86.
- Mbithi, E; Moloi, T; Wangombe, D. (2022). Corporate risk disclosure: A systematic literature review and future research agenda. *Cogent Business & Management*, 9(1), 1-23
- Mohammad-Rzaie, F. Z. Dianati-Deilami. R. Darvand. (2020). Audit Opinions, the Number and Types of clauses of the conditional Auditor's Remarks: The Role of Economic Crisis. *Scientific-research journal of management accounting and auditing knowledge*, 9(33): 25-39. (In Persian).
- Mohammad-Rzaie, F. & M. Mehrabanpour. (2016). Audit Firms Ranking and Audit Opinions: Evidence from Iran. *Scientific-research journal of management accounting and auditing knowledge*, 5(17): 65-77. (In Persian).
- Mohamadi, Y. & A. Ebrahimi. (2020). Investment Efficiency and Risk Disclosure in Financial Statements. *Journal Budget and Finance Strategic Research*, 1(3): 179-217.(In Persian).
- MohammadRezaei, F; MohdSaleh, N; Jaffar, R; & Hassan, M. S. (2016). The effects of audit market liberalization and auditor type on audit opinions: the Iranian experience. *International Journal of Auditing*, 20(1), 87-100.
- Namazi, M. & M. Ebrahimi-Maimand. (2021). Firms' Risk Disclosure and Reporting: A Comprehensive Framework. *Journal of Accounting Knowledge*, 45: 1-27.(In Persian).
- Ntim, C.G; Lindop, S. and Thomas, D.A. (2013) 'corporate governance and risk reporting in South Africa: a study of corporate risk disclosures in the pre-and post-2007/2008 global financial crisis periods', *International Review of Financial Analysis*, 30, No. 1,363–383.

- Oliveira, L; Rodrigues, L. L. and Craig, R. (2013). Technical note: company risk-related disclosures in a code law country: a synopsis. *Australasian Accounting Business and Finance Journal*, 7 (1): 123-130.
- Rahmani, A. G. Solimani. & M. Taheri. (2021). the Financial Consequences of Risk Disclosure in the Iranian Capital Market: A Case Study of Banks Listed in Tehran Stock Exchange. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 18(70): 27-50. (In Persian).
- Yang, R; Yu, Y; Liu, M; Wu, K. (2018). Corporate risk disclosure and audit fee: A text mining approach. *European Accounting Review*, 27(3), 583-594.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.